

**Sztuka ludowa – Dlaczego
śpiewamy i tańczymy?**

Wyjaśnienie dla nauczyciela:

Coraz więcej młodych ludzi jest zafascynowanych i oddanych poznawaniu, dokumentacji i popularyzacji żywej, autentycznej, niestylizowanej muzyki i sztuki wsi, a także śpiewu i tańca tradycyjnego. Niektórzy jeżdżą na wieś, ucząc się u wiejskich muzykantów w zamian za pomoc w polu czy gospodarstwie. Inni przeszukują archiwa, odczytując stare zapisy nutowe. Jednym z obszarów sztuki ludowej jest snycerstwo.

Trudno określić, gdzie szukać początków zdobnictwa snycerskiego (ornamentów rzeźbionych w drewnie), ponieważ jest to twórczość uniwersalna, spotykana na całym świecie. Artyści inspirowali się często innymi wzorami, czasami z zagranicy, czasami z sąsiedniej wioski. Pierwowzory takiej sztuki są trudne do zlokalizowania, a najstarsze eksponaty pochodzą z X-XII w. Ważnym momentem w rozwoju takich zdobień był podział na snycerkę ludową i cechowo-rzemieślniczą, który nastąpił w średniowieczu. Łatwo to zauważyć - nowinki z miejskiego świata powoli przepływały na wieś (podobnie jak wzorce techniczne, budowlane). Zdobione początkowo były tylko budynki państwowe (np. stacje kolejowe), to zmieniało się z upływem czasu, gdy zdobienie staje się bardziej przystępne cenowo dzięki pojawieniu się narzędzi ułatwiających pracę snycerzom. Zdobienia budynków tracą stopniową swoją popularność od połowy XX w.

Pierwszymi, najprostszymi narzędziami wykorzystywanymi do wykonywania ornamentów w drewnie były noże, potem popularnością zaczęły się cieszyć dłuta tworzone już konkretnie w tym celu, strugi (heble), w końcu piłki z brzeszczotem do ażurów, czy świdry (prymitywne wiertarki). Techniki, które wykorzystywano to ryt, profilowanie, ażurowanie, rzeźbienie (w tech. klinowej, kryształowej). Zwykle zdobienia tworzone używając co najmniej dwóch z tych technik. Dekoracje domów były wykonywane zwykle przez snycerzy zajmujących się właśnie tym tematem realizowane na podstawie szablonów, czy widzianych wcześniej motywów. Byli to rzemieślnicy zdobyli już uznanie pracując w wiosce. Przy zdobieniu przedmiotów codziennego użytku, czy mebli zajmowali się tym ci sami cieśle, czy stolarze, którzy wykonywali sprzęty. Najczęściej występują motywy geometryczne, niemal równie często spotykane są motywy roślinne, określane też jako fitomorficzne, znacznie rzadsze od poprzednio wymienionych motywy zoomorficzne (zwierzęce) i najrzadziej pojawiające się motywy antropomorficzne. Wśród motywów geometrycznych do najbardziej popularnych należą różnego rodzaju prostokąty, kwadraty, trójkąty, okrągłe otwory, różnorodne figury geometryczne. Dekoracje snycerskie przyjmują różne formy: od prostych, po bardzo zaawansowane, świadczące o kulturze ludności wiejskiej, poczuciu estetyki, zamiłowaniu do piękna i kultywowaniu tradycji środowiskowo-regionalnej. Zdobione były przedmioty związane z jakimś obrządkiem, tradycją lub reprezentatywne. Podobne funkcje mogły pełnić same motywy zdobnicze na elementach przedmiotów codziennego użytku. Warto więc pamiętać, że przedmioty, które oglądamy w muzeach często nie były standardowym narzędziem używanym na co dzień – zdobione przedmioty były otaczane większą opieką i częściej miały możliwość dotrwania do naszych czasów.

Początki rzeźby ludowej są podobne jak początki wyżej opisanej snycerki. Pierwsze ważne eksponaty datowane są na X-XII w. Rzeźbą często zajmowali się młodzieńcy (proste zdobienie przedmiotów), żeby później, na starość zająć się rzeźbą. Pozycja rzeźbiarza w społeczeństwie wioskowym zależała od opinii autorytetów (m. in. proboszcza). Rzeźbiarz wykonywał właśnie jego

zlecenia oraz, rzadziej, innych mieszkańców. Tematyką zdecydowanie najpopularniejszą w rzeźbie ludowej jest tematyka religijna. Obiektem kultu nie jest tutaj konkretnie Bóg, tylko Jezus, Matka Boska lub święci (konkretne postaci, które cieszyły się w danym miejscu największą popularnością). Najczęściej spotykamy rzeźbę w przydrożnych kapliczkach (rzeźba z przedstawieniem motywu/postaci biblijnej i niejednokrotnie snycersko zdobiona oprawa-skrzyneczka). Część kapliczek miało formę rzeźbionego, ozdobnego słupa z postacią lub grupą postaci na szczycie, chronionych daszkiem. Znajdziemy ją również w kościołach, przy domach, zabudowaniach gospodarskich, drogach, mostach – tam mają strzec ludzi lub chronić przed niebezpieczeństwem. Rzeźby stawiano również w miejscach tragicznych śmierci. Tematyka świecka była bardzo rzadka, chociaż pojawiały się np. ule w postaci przedstawień figuralnych. Najpopularniejszym materiałem była lipa, od zawsze ulubione drewno rzeźbiarzy – miękkie i z delikatnymi słojami. Zdarzało się również użycie jaworu albo innych, nawet iglastych, gatunków drewna.

Dokładność przedstawień rzeźby ludowej była ogromnie różnorodna, co wynikało z różnego wieku, pozycji, umiejętności, zdolności, wyczucia artystów oraz różnego stopnia wpływów cechowo-rzemieślniczych w poszczególnych miejscach. Cechy wspólne rzeźb ludowych to schematyczność przedstawienia i upraszczanie formy do brył geometrycznych (stożków, walców, prostopadłościanów). Deformacja wynika w pewnym stopniu z trudności, z którymi zmagał się rzeźbiarz (brak odpowiednich narzędzi czy wysokiej jakości materiału), ale również ze specyfiki myślenia twórcy – określone elementy wypada przedstawić za pomocą symboli. Głowa była pierwszorzędnym elementem rzeźby, często nienaturalnie duża. W rzeźbieniu twarzy postaci obserwujemy większą dbałość o szczegóły. Znaczącym elementem dawnej rzeźby ludowej była polichromia – czyli nadanie rzeźbie barw. Kolory grały ważną rolę przy ukazywaniu np. detali twarzy, która nie była szczegółowo wyrzeźbiona. Jako że polichromia często była nakładana bezpośrednio na drewno, w wielu przypadkach nie możemy oglądać jej dzisiaj na eksponatach.

Pytania do rozmowy z uczniem po wykonaniu ćwiczenia:

- Jakie zaobserwowałeś w swoim otoczeniu elementy sztuki ludowej?
- Czy sztuka ludowa jest atrakcyjna?
- Dlaczego dawniej ludzie na wsiach tworzyli sztukę?
- Kto zajmował się tworzeniem instrumentów?

Propozycja wykonania aktywności:

1. Wykonajcie wspólnie z klasą wycinankę ludową.
2. Przeprowadźcie zwiad w celu odnalezienia osób znających gwarę regionalną i odkrycia genezy nazw różnych miejsc lub miejscowości. Szukajcie ludowych artystów, hafciarek, wzorów strojów.

Materiał dla ucznia:

Pokoloruj poniższą ilustrację, a następnie spróbuj odwzorować ją na kartce papieru zachowując właściwą symetrię. Gdzie przebiega tak zwana „oś symetrii”?

